

Pythagoras, die besproken werd in vorig EVA Magazine, moet een indrukwekkend figuur geweest zijn. In de tweehonderd jaar na zijn dood werd in de antieke wereld niemand zo vaak vermeld als hij. Ion, Xenophanes, Herodotos, Isocrates, Plato, Heracleitos, Empedocles: allemaal schreven ze over hem en roemden ze zijn kwaliteiten. Empedocles was een van de filosofen die Pythagoras' erfenis het best belichaamden. Van Pythagoras zelf is geen enkel geschrift bewaard gebleven, maar via Empedocles (en anderen) kunnen we een vrij goed beeld krijgen van het soort invloed dat Pythagoras uitoefende op zijn tijdgenoten en volgelingen.

Empedocles (490-430 v. Chr.) was de auteur van *Louteringen* (of *Zuiveringen*), een werk waarvan een aantal fragmenten bewaard zijn. Daaruit blijkt de zoektocht van de auteur naar absolute, universeel geldige morele wetten, in tegenstelling tot veranderende wetten die verschillen van staat tot staat. Deze wetten namen bij Empedocles de vorm aan van aansporingen om geen levende wezens te doden, zich te onthouden van 'hard klinkend bloedvergieten' (daartoe diende men vooral dierenoffers te vermijden) en 'nooit vlees te eten, noch bonen en laurierbladeren'.

Empedocles leefde in Acragas, het moderne Agrigento in Zuid-Italië, een rijke en vrome stad waar het offeren van dieren op alle straathoeken aan de orde van de dag was. Pleiten voor bloedloze rituelen in dergelijke omgeving moet volgens classicus Jonathan Barnes zowel goddeloos als absurd geweest zijn. Volgens Athenaeus won Empedocles een paardenrace in Olympia en vierde hij de overwinning niet door een os te slachten en klaar te maken (zoals gebruikelijk was), maar door er een te 'boetseren' uit mirre, wierook en kostbare kruiden. Deze werden vervolgens door Empedocles verdeeld onder de mensen die het festival bijwoonden.

Liefde en strijd

Empedocles geloofde dat de mens in lang vervlogen tijden perfect was wegens zijn vegetarische levenswijze, zijn vredelievendheid en de weigering om dieren te offeren. Hij verwees daarbij naar het Gouden Tijdperk toen de mensen aan de goden enkel aroma's en honing offerden, en ze zachtmoedig waren tegenover dieren op het land en in de lucht. Empedocles verdeelde de wereld in Liefde en Strijd. In het Gouden Tijdperk werd de Strijd

buiten de wereld gehouden. Geleidelijk aan echter kwam de Strijd de wereld binnen en verbande hij de Liefde. Liefde neemt echter van tijd tot tijd terug de overhand. Er is een onophoudelijk proces aan de gang, waarbij nu eens de Liefde, dan weer de Strijd op de voorgrond treedt. Zo ziet Empedocles' interpretatie van de veranderende wereld eruit.

Empedocles' eerbied voor dieren moet zeker ten dele toegeschreven worden aan zijn geloof in zielsverhuizing, dat hij van Pythagoras meekreeg. Empedocles zei zelf dat hij in vorige levens al een jongen, een meisje, een struik en een vis was geweest die tijdens het zwemmen opspringt uit de zee (een dolfijn?). Een fragment uit de *Louteringen* verhaalt hoe 'zielen die hun ledematen bezoedelen met bloedvergieten' een cyclus van zielsverhuizingen moeten doorstaan die 30.000 seizoenen duurt.

Empedocles was niet enkel bezig met ethiek. Net als Pythagoras was hij op veel andere domeinen actief. Hij ontdekte dat lucht een aparte substantie was, doordat hij observeerde hoe een omgekeerde emmer die op water wordt gezet geen water binnenlaat. Volgens Empedocles is maanlicht gereflecteerd licht, heeft licht zeer weinig tijd nodig om te reizen en worden zonne-eclipsen veroorzaakt door de maan. Verder zei hij dat planten een geslacht hebben; hij bedacht een evolutietheorie die ondanks haar nogal elementaire karakter toch als besluit had dat de leden van een soort die in verhouding tot hun omgeving het meest geschikt zijn, de beste kans hebben om te overleven: *the survival of the fittest*. Aristoteles schreef dat volgens Empedocles planten een seksueel verlangen hebben, dat ze plezier en pijn voelen en kennis hebben. Het geloof dat planten plezier en pijn voelen, hoeft nog niet te betekenen dat de morele basis van Empedocles' vegetarisme ondergraven wordt (zie de doodoener van sommige tegenstanders van vegetarisme: 'Weet je wel dat planten ook kunnen lijden?'). Dit geloof is immers consistent met de opvattingen dat bepaalde soorten levende wezens minder intens pijn en plezier voelen dan andere soorten en dat het minder erg is schade toe te brengen aan een 'lagere' soort dan aan een 'hogere' soort. Ook in antieke tijden bestond er al een hiërarchie van soorten wezens in verband met zielsverhuizing: planten stonden onderaan, mensen bovenaan. Empedocles stierf naar verluidt door in de krater van de vulkaan Etna te springen. Hij zou ervan overtuigd zijn geweest dat hij een god was en dat hij onmiddellijk na zijn dood zou terugkeren op aarde. Er werd van de man ook verteld dat hij mirakels kon verrichten, de winden van het land onder controle had en de doden terug tot leven kon brengen - zowel dieren op het land en in de lucht als een vrouw die al 30 dagen dood had geleken. De combinatie van filosoof, wetenschapper en charlatan maakte van Empedocles een waardige opvolger van Pythagoras.

Verslinden

Zoals gezegd had Empedocles' theorie van de zielsverhuizing als gevolg dat hij het eten van vlees afkeurde. Volgend onvergetelijk beeld gaf Empedocles van dierenoffers:

'De vader tilt zijn zoon op in een andere vorm en al biddend slacht hij hem. De zoon verkeert in razernij, deerniswekkend schreeuwend en tot zijn offeraar smekend. Maar de vader, doof voor zijn smeekbedes, slacht hem en bereidt in de vertrekken van zijn huis een boosaardig feestmaal. Op dezelfde manier neemt de zoon de vader, en de kinderen de moeder: zij rukken

het leven eruit en verslinden hun lieve vlees.'

Dit fragment verdient een meer gedetailleerde analyse. Op het eerste gezicht ziet het er eenvoudig uit, maar eigenlijk zit de situatie erg complex in elkaar. Dat komt omdat er verwarring mogelijk is tussen letterlijke en overdrachtelijke betekenissen.

In het fragment is er sprake van handelingen door een vader en kinderen (waarvan een zoon). Stel dat er twee kinderen zijn, een zoon en een dochter. Verder is er sprake van minstens één dier dat geslacht en opgegeten wordt tijdens een feestmaal. Stel dat het feestmaal plaatsvindt in 450 v. Chr. Stel dat de ziel van de vader *A* is, de ziel van de zoon *B* en de ziel van de dochter *C*. De ziel van

het dier dat door de vader geslacht wordt is

D

. De letterlijke interpretatie van

'zijn zoon in een andere vorm'

is de persoon met ziel *B* in een andere vorm. Maar dat kan niet de juiste interpretatie zijn. Even verder in het fragment is er immers sprake van de echte zoon die een handeling stelt. En bovendien, wat zouden we moeten verstaan onder 'de persoon met ziel

B

in een andere vorm'? Als die persoon nu leeft, hoe kan hij dan op hetzelfde moment een andere vorm hebben dan zijn eigen lichaam? De letterlijke interpretatie leidt dus tot ongerijmdheden.

Daarom verwijst 'zijn zoon in een andere vorm' niet naar de persoon met ziel

B

.

Intrinsieke waarde

De overdrachtelijke interpretatie dan maar. 'Zijn zoon in een andere vorm' verwijst naar een dier waarvan de ziel (*D*) ooit (bv. rond 15.000 v. Chr.) toebehoorde aan een levend wezen dat toen de zoon was van een levend wezen met ziel

A (die nu aan de vader toebehoort). Overdrachtelijk geïnterpreteerd zegt het fragment dus dat de vader (met ziel

A

) een dier slacht waarvan de ziel (

D

) bijvoorbeeld rond 15.000 v. Chr. toebehoorde aan een levend wezen dat toen de zoon was van een levend wezen met ziel

A

. In overeenstemming met de leer van de zielsverhuizing kunnen deze levende wezens mensen of dieren geweest zijn, misschien zelfs planten. Wat betreft de rest van het fragment: stel dat er slechts één dier geslacht wordt, dit wil zeggen dat de frase 'neemt de zoon de vader' niet naar

het slachten van een nieuw dier verwijst maar enkel naar het eten van het dier dat door de vader al geslacht was. Empedocles claimt dan dat de zoon (met ziel

B

) een dier opeet waarvan de ziel (

D

) ooit (bv. rond 35.000 v. Chr) toebehoorde aan een levend wezen dat toen de vader was van een levend wezen met ziel

B

. Deze levende wezens kunnen weerom mensen of dieren geweest zijn, misschien zelfs planten. En de kinderen (met zielen

B

en

C

) eten een dier op waarvan de ziel (

D

) ooit (bv. rond 25.000 v. Chr.) toebehoorde aan een levend wezen dat toen de moeder was van twee levende wezens met zielen

B

en

C

.

Met deze analyse is het mogelijk een argument onschadelijk te maken dat tegen Empedocles zou kunnen worden

ingebracht. Wie het fragment oppervlakkig leest zou namelijk kunnen argumenteren dat voor Empedocles het offeren van dieren enkel moreel verwerpelijk is omdat de zielen van de geofferde dieren ooit aan mensen hebben toebehoord. Er moet dus nog steeds naar mensen verwezen worden om bepaalde acties tegen levende wezens te kunnen afkeuren. De opvatting dat dieren intrinsieke waarde hebben, zo luidt de conclusie van het argument, gaat voor Empedocles niet op. De analyse maakt duidelijk dat dit argument geen hout snijdt omdat de vader-zoon relatie en de andere relaties in kwestie niet slechts van toepassing kunnen zijn op mensen in vorige levens maar evengoed op dieren of zelfs planten.

Oudermoord

Verschillende commentatoren hebben erop gewezen dat het slachten van dieren in Empedocles' fragment vereenzelvigd wordt met kindermoord of oudermoord, ongeveer de ergste misdaad die een mens kan begaan. Vele mensen die geloven in reïncarnatie zijn van mening dat deze vereenzelving een krachtige reden vormt om geen vlees te eten. De identificatie gaat echter alleen op wanneer 'zijn zoon' letterlijk wordt geïnterpreteerd, en zoals we gezien hebben is deze interpretatie ongerijmd.

Je zou kunnen tegenwerpen dat de identificatie wél opgaat wanneer je kijkt naar de zielen die in het spel zijn: de man die het dier slacht, slacht als het ware zijn zoon, omdat hun zielen ooit vader en zoon waren. Maar daar zit het hem nu juist. Zielen zijn onsterfelijk en planten zich niet voort. De vader-zoon relatie bestaat niet tussen zielen, maar enkel tussen bezielde lichamen. Ook om iemand te kunnen doden/opeten of om gedood/opgegeten te worden moet je een lichaam hebben.

Hiermee is voor mensen die geloven in reïncarnatie hopelijk het misverstand van de baan dat ze hun eigen vroegere familie zouden kunnen opeten.

Wat het fragment wel toelaat, is een minder sterke band dan identificatie tussen vlees eten en ouder- of kindermoord, nl associatie. Daartoe kunnen we het fragment op de volgende manier interpreteren: de vader slacht een dier waarvan de ziel tijdens een vorig leven in een mens heeft gewoond of in een volgend leven in een mens zal wonen. Die mens heeft veel gemeen met de zoon van de man. (En wie zou er nu ooit zijn eigen zoon slachten?) Een gelijkaardige redenering geldt vanuit het standpunt van de kinderen: de ziel van het geslachte dier woonde/zal wonen in een mens die heel veel gemeen heeft met hun vader of moeder. Er is dus een associatie tussen *dier-op-tijdstip-x* en *zoon(vader, moeder)-op-tijdstip-x*. In de beschrijving worden de tussenstappen in de associatie weggelaten. De weggelaten stappen zijn ten eerste *ziel-van-dier-op-tijdstip-x is ziel-van-mens-op-tijdstip-y* en ten tweede

mens-op-tijdstip-y *gelijkt op zoon(vader, moeder)-op-tijdstip-x*

. Het weglaten van deze tussenstappen verleent aan het fragment een gebalde associatieve kracht.

Dialectisch

Op zich doet de ontkenning van de vereenzelviging tussen vlees eten en ouder- of kindermoord niets af aan de mogelijke verdiensten van de theorie van de zielsverhuizing. Wie deze theorie wil ontkrachten zal zich tot andere middelen moeten wenden. Tot nog toe is geen mens er ooit al in geslaagd om een succesvolle weerlegging te bedenken van deze theorie. Iets wat natuurlijk nog niet bewijst dat ze ook waar is. De filosoof Karl Popper heeft ooit gezegd dat een theorie pas als wetenschappelijk kan worden aanzien als ze kan worden gefalsificeerd. Bij gebrek aan de mogelijkheid van een falsificatie is de theorie niet wetenschappelijk. Dan gaat het volgens Popper om kwakzalverij. De marxistische theorie van het dialectisch materialisme is bijvoorbeeld een theorie die niet kan worden gefalsificeerd. Telkens wanneer de tegenstander afkomt met een mogelijk argument tegen de theorie, vindt de aanhanger van het dialectisch materialisme binnen zijn theorie een element om het tegenargument te ontkrachten en zijn superioriteit te bewijzen. Het is als een cirkel waaruit geen ontsnapping mogelijk is. Er zijn sterke aanwijzingen dat iets soortgelijks aan de hand is met de theorie van de zielsverhuizing: misschien is het wel onmogelijk om de theorie te weerleggen. Geen slechte zaak voor Empedocles. En Pythagoras.

De volgelingen van Pythagoras: Empedocles • EVA, verleidelijk vegetarisch

Geschreven door Dirk Boeckx

vrijdag, 20 maart 2009 12:10 - Laatst aangepast dinsdag, 28 april 2009 13:49

Dit artikel werd gepubliceerd in [EVA Magazine 24](#) .